

Τα νησιά πέρα από τις διακηρύξεις

Οκτώ προτάσεις για τη μετάβαση από τη θεσμική αναγνώριση της νησιωτικότητας σε μια μετρήσιμη και εφαρμοσμένη ευρωπαϊκή πολιτική

Παρέμβαση στη διαβούλευση για τη 10η Έκθεση Οικονομικής, Κοινωνικής και Εδαφικής Συνοχής
Η Πάτμος, οι Αρκιοί και το Μαράθι ως ευρωπαϊκό παράδειγμα

Ελευθέριος Πέντες

Δημοτικός Σύμβουλος Πάτμου – πρώην Δήμαρχος Πάτμου

Εισαγωγή

Η παρουσίαση, στις 10 Ιουνίου 2026, της πρώτης ευρωπαϊκής στρατηγικής ειδικά αφιερωμένης στα νησιά αποτελεί σημαντική θεσμική εξέλιξη. Η στρατηγική στηρίζεται στην ειδική αναγνώριση των νησιωτικών περιοχών από το άρθρο 174 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αναγνωρίζει το πρόσθετο κόστος της νησιωτικότητας, τις δυσκολίες συνδεσιμότητας, τις δημογραφικές και στεγαστικές πιέσεις, την άνιση πρόσβαση σε υπηρεσίες και τη διπλή νησιωτικότητα. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, EU Strategy for Islands, COM(2026) 520 final, 10.06.2026, ιδίως σ. 3, 9–11 και 14–15).

Η εξέλιξη αυτή, όμως, πρέπει να αποτελέσει αφετηρία και όχι κατάληξη. Η αναγνώριση της νησιωτικότητας οφείλει να αποκτήσει μετρήσιμες, θεσμικές και χρηματοδοτικές συνέπειες: να επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνονται οι ανάγκες, σχεδιάζονται οι υποδομές, κατανέμονται οι πόροι και αξιολογούνται τα αποτελέσματα.

Ως μόνιμος κάτοικος νησιού, πατέρας, αυτοδιοικητικός και πρώην Δήμαρχος Πάτμου, καταθέτω την παρούσα παρέμβαση έχοντας γνωρίσει τη νησιωτικότητα τόσο ως καθημερινή πραγματικότητα όσο και ως διοικητική, οικονομική και κοινωνική πρόκληση. Η Πάτμος, μαζί με τους Αρκιοούς και το Μαράθι, δεν παρουσιάζεται ως μια μεμονωμένη περίπτωση που ζητά προνομιακή μεταχείριση, αλλά ως συγκεκριμένο παράδειγμα προβλημάτων που συναντώνται, με διαφορετική ένταση, σε πολλές μικρές νησιωτικές κοινωνίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η βασική θέση είναι απλή: η 10η Έκθεση Συνοχής πρέπει να βοηθήσει τη μετάβαση από τη γενική αναγνώριση της νησιωτικότητας σε πολιτική με μετρήσιμα κριτήρια και πραγματικές συνέπειες. Η εδαφική συνοχή πρέπει να μετρά όχι μόνο πόσους μόνιμους κατοίκους έχει ένα νησί ή πόσο απέχει από την ηπειρωτική χώρα, αλλά τι πραγματικά απαιτείται ώστε οι άνθρωποι που ζουν εκεί να έχουν ισότιμη πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες και πραγματικές προοπτικές ζωής.

Πραγματικός πληθυσμός και πραγματικό κόστος υπηρεσιών

Ο μόνιμος πληθυσμός εξακολουθεί να αποτελεί βασικό κριτήριο για την κατανομή των πόρων και την αξιολόγηση των αναγκών. Στις έντονα τουριστικές νησιωτικές περιοχές, όμως, το μέγεθος αυτό δεν αποτυπώνει το πραγματικό φορτίο που καλούνται να εξυπηρετήσουν οι υποδομές και οι δημόσιες υπηρεσίες.

Ο Δήμος Πάτμου έχει 3.283 μόνιμους κατοίκους, σύμφωνα με την Απογραφή Πληθυσμού–Κατοικιών 2021 της ΕΛΣΤΑΤ. Τα δημοτικά προγραμματικά και τεχνικά έγγραφα καταγράφουν, παράλληλα, 969 εξοχικές και 291 δευτερεύουσες κατοικίες, 91.871 ξενοδοχειακές διανυκτερεύσεις για το 2023 και τεχνική εκτίμηση μέσου εποχικού πληθυσμού 3.714 ατόμων για την περίοδο Απριλίου–Σεπτεμβρίου. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι η πραγματική ζήτηση υπηρεσιών δεν εξαντλείται στον πληθυσμό της απογραφής. (ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2021· Δήμος Πάτμου, Γενικό Σχέδιο Υπηρεσιών Ύδατος 2026, ενότητα πληθυσμιακών και εποχικών δεδομένων).

Η ύδρευση, η αποχέτευση, η καθαριότητα, η διαχείριση αποβλήτων και οι βασικές υποδομές δεν λειτουργούν μόνο για τον μόνιμο πληθυσμό. Για τον λόγο αυτό προτείνεται η καθιέρωση ενός κοινού Δείκτη Πραγματικού Πληθυσμού Εξυπηρέτησης, ο οποίος θα συνεκτιμά τον μόνιμο πληθυσμό, την

εποχική κατοίκηση, τις διανυκτερεύσεις, τους ημερήσιους επισκέπτες και το μετρημένο φορτίο των υποδομών.

Ο δείκτης αυτός δεν πρέπει να έχει μόνο στατιστικό χαρακτήρα. Πρέπει να επηρεάζει την κατανομή των πόρων, τη στελέχωση των υπηρεσιών, τη δυναμικότητα των υποδομών και τον σχεδιασμό των χρηματοδοτικών προγραμμάτων.

Παράλληλα, απαιτείται ένα Πρότυπο Κόστος Νησιωτικής Υπηρεσίας, ώστε να αποτυπώνεται αντικειμενικά η πρόσθετη επιβάρυνση που προκαλούν η εποχικότητα, η μικρή κλίμακα, η εδαφική ασυνέχεια, οι θαλάσσιες μεταφορές και το αυξημένο ενεργειακό και λειτουργικό κόστος. Η απλή κατάργηση της ανταποδοτικότητας δεν αποτελεί από μόνη της επαρκή λύση. Απαιτείται τεκμηριωμένη αντιστάθμιση του πρόσθετου κόστους που δεν μπορεί αντικειμενικά να καλυφθεί από μια μικρή μόνιμη πληθυσμιακή βάση.

Δεν ζητείται προνομιακή μεταχείριση. Ζητείται ορθότερη μέτρηση της πραγματικής ανάγκης και δικαιότερη χρηματοδότηση του πραγματικού κόστους.

Η διαφορετική γεωγραφία απαιτεί διαφορετική αρχιτεκτονική υποδομών

Η νησιωτικότητα δεν δημιουργεί μόνο υψηλότερο κόστος. Μεταβάλλει και τη βέλτιστη κλίμακα με την οποία πρέπει να οργανώνονται οι υποδομές και οι δημόσιες υπηρεσίες. Ένα ενιαίο πρότυπο, σχεδιασμένο για τη συνεχόμενη ηπειρωτική γεωγραφία, δεν μπορεί να εφαρμόζεται μηχανικά σε ένα πολυνησιωτικό σύμπλεγμα.

Το νερό αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Σε περίοδο λειψυδρίας, ένα μικρό κατοικημένο νησί δεν μπορεί να θεωρεί δεδομένο ότι θα συνδεθεί με το δίκτυο μιας γειτονικής περιοχής, όπως μπορεί να συμβεί στην ηπειρωτική χώρα. Κάθε κατοικημένο νησί πρέπει, επομένως, να διαθέτει αξιόπιστο σχέδιο υδατικής ασφάλειας και εγγυημένη δυνατότητα κάλυψης των κρίσιμων αναγκών του, μέσω αποθήκευσης, αξιοποίησης των διαθέσιμων υδατικών πόρων, βιώσιμης αφαλάτωσης, επαναχρησιμοποίησης ή συνδυασμού λύσεων προσαρμοσμένων στην κλίμακα και στο περιβάλλον του.

Ο σχεδιασμός του Δήμου Πάτμου περιλαμβάνει τους Αρκιούς και το Μαραθί στον συνολικό σχεδιασμό υδατικής ασφάλειας. Ειδικά για τους Αρκιούς χρησιμοποιείται η διατύπωση «τοπική αυτάρκεια νησίδας / αυξημένο ειδικό κόστος λόγω μικρής κλίμακας». (Δήμος Πάτμου, Γενικό Σχέδιο Υπηρεσιών Ύδατος, Πίνακας 12, σ. 38· Απόφαση Δ.Σ. 87/2026, ΑΔΑ: ΨΥ1ΞΩΞΦ-ΥΩΒ).

Δεν ισχύει, όμως, το ίδιο μοντέλο για όλες τις υποδομές. Ιδίως στα πολύ μικρά νησιά, μια πλήρους κλίμακας εγκατάσταση επεξεργασίας λυμάτων ή μια ολοκληρωμένη τοπική αλυσίδα διαχείρισης κάθε ρεύματος αποβλήτων δεν αποτελεί πάντοτε την τεχνικά, περιβαλλοντικά και οικονομικά αποτελεσματικότερη λύση. Η εναλλακτική, όμως, δεν μπορεί να είναι η εγκατάλειψη του κατοίκου στην ατομική και ιδιωτική διαχείριση ενός προβλήματος δημόσιας υγείας ή περιβαλλοντικής προστασίας.

Απαιτείται, συνεπώς, μια τριεπίπεδη αρχιτεκτονική νησιωτικών υπηρεσιών: πρώτον, η ελάχιστη αναγκαία υποδομή και εφεδρεία που πρέπει να υπάρχει στο ίδιο το νησί· δεύτερον, οι κοινές υποδομές και υπηρεσίες που μπορούν να οργανώνονται σε επίπεδο νησιωτικού συμπλέγματος· και τρίτον, όπου η τοπική παροχή δεν είναι τεχνικά ή οικονομικά βιώσιμη, μια εγγυημένη και χρηματοδοτούμενη διανησιωτική σύνδεση ή μεταφορά.

Η προσέγγιση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική στις περιπτώσεις διπλής νησιωτικότητας. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική αναγνωρίζει τη double insularity ως πρόσθετη μορφή γεωγραφικού μειονεκτήματος και καλεί τα κράτη μέλη να συνεργάζονται σε επίπεδο αρχιπελάγους ή θαλάσσιας λεκάνης, αξιοποιώντας οικονομίες κλίμακας στην παροχή δημόσιων υπηρεσιών. Στον Δήμο Πάτμου, με τους Αρκιούς και το Μαραθί, αυτή η εδαφική ασυνέχεια δεν αποτελεί θεωρητική έννοια αλλά καθημερινή διοικητική πραγματικότητα. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, EU Strategy for Islands, COM(2026) 520 final, σ. 3).

Η νησιωτικότητα δεν απαιτεί να αντιγράψουμε σε κάθε νησί όλες τις υποδομές της ηπειρωτικής χώρας. Απαιτεί να εγγυηθούμε σε κάθε νησιώτη ισότιμο αποτέλεσμα, με διαφορετικό και βιώσιμο τρόπο.

Χρηματοδότηση της ανάγκης με υποχρέωση αποτελέσματος

Η αναγνώριση του πρόσθετου κόστους της νησιωτικότητας δεν πρέπει να μετατραπεί σε χρηματοδότηση χωρίς αξιολόγηση. Δεν μπορεί, όμως, ούτε να οδηγήσει σε οικονομική τιμωρία των μικρών νησιωτικών κοινωνιών για αντικειμενικά μειονεκτήματα που δεν μπορούν να υπερβούν με τις δικές τους δυνάμεις.

Η χρηματοδότηση πρέπει, επομένως, να οργανώνεται σε δύο διακριτά σκέλη.

Το πρώτο είναι ένα σταθερό σκέλος αντιστάθμισης του αντικειμενικού νησιωτικού κόστους, το οποίο θα καλύπτει τη μικρή κλίμακα, την εποχικότητα, την εδαφική ασυνέχεια, τις θαλάσσιες μεταφορές, το αυξημένο ενεργειακό κόστος και τη διπλή νησιωτικότητα. Η αντιστάθμιση αυτή πρέπει να βασίζεται στον Δείκτη Πραγματικού Πληθυσμού Εξυπηρέτησης και στο Πρότυπο Κόστος Νησιωτικής Υπηρεσίας.

Το δεύτερο είναι ένα σκέλος χρηματοδότησης και επιβράβευσης της πραγματικής βελτίωσης, συνδεδεμένο με μετρήσιμους στόχους: λειτουργικότητα των υφιστάμενων επενδύσεων, περιορισμό απωλειών, προληπτική συντήρηση, ενεργειακή αποδοτικότητα, εφαρμογή των εγκεκριμένων σχεδίων και διαφανή παρακολούθηση των αποτελεσμάτων.

Η πρόταση αυτή δεν εισάγει μια ξένη προς την πολιτική συνοχής λογική. Ο Κανονισμός Κοινών Διατάξεων για τα ευρωπαϊκά Ταμεία προβλέπει ήδη πλαίσιο επίδοσης με δείκτες, ορόσημα και στόχους. Το ζητούμενο είναι οι δείκτες αυτοί να προσαρμοστούν στις πραγματικές ανάγκες και στις ιδιαίτερες δυνατότητες των νησιωτικών περιοχών. (Κανονισμός (ΕΕ) 2021/1060, άρθρα 16–17)

Η περίπτωση της ύδρευσης της Πάτμου είναι χαρακτηριστική. Για το 2024 καταγράφονται 450.000 m³ συνολικής απόληψης και περίπου 305.000 m³ εισόδου στο εσωτερικό δίκτυο, με διαφορά περίπου 145.000 m³. Εντός του δικτύου καταγράφονται 107.994 m³ μη τιμολογούμενου νερού, δηλαδή περίπου 35,4% της εισόδου, από τα οποία 73.200 m³ χαρακτηρίζονται ως πραγματικές απώλειες.

Για το 2025 καταγράφονται εκ νέου 450.000 m³ συνολικής απόληψης και 300.000 m³ εισόδου στο δίκτυο, με διαφορά περίπου 150.000 m³. Το μη τιμολογούμενο νερό ανέρχεται σε 100.052 m³, δηλαδή περίπου 33,4% της εισόδου, ενώ οι πραγματικές απώλειες υπολογίζονται σε 69.000 m³. Τα δύο διαδοχικά έτη επιβεβαιώνουν ότι απαιτείται πλήρης και σταθερή ιχνηλασιμότητα από την παραγωγή έως τον τελικό καταναλωτή. (Δήμος Πάτμου, Εκθέσεις Υδατικού Ισοζυγίου 2024–2025· αναλυτική αντιπαραβολή στο Patmos Data Box, ενότητες 3–4).

Η διαφορά μεταξύ απόληψης και εισόδου στο εσωτερικό δίκτυο δεν πρέπει, χωρίς τεχνική τεκμηρίωση, να χαρακτηρίζεται στο σύνολό της ως πραγματική απώλεια. Δεν μπορεί, όμως, να παραμένει ανεξήγητη. Πριν από τη χρηματοδότηση νέας παραγωγικής δυνατότητας, πρέπει να απαιτούνται πλήρες υδατικό ισοζύγιο, καθολική μέτρηση παραγωγής και κατανάλωσης, λειτουργική τηλεμετρία, σχέδιο περιορισμού απωλειών, πρόγραμμα συντήρησης και αξιολόγηση του ενεργειακού και οικονομικού κόστους ολόκληρου του κύκλου ζωής.

Η σωστή σειρά είναι: μέτρηση, εξοικονόμηση, αποδοτικότητα, επαναχρησιμοποίηση και περιορισμός απωλειών — και στη συνέχεια πρόσθετη παραγωγή, όπου εξακολουθεί να αποδεικνύεται αναγκαία. Η προσέγγιση αυτή συνάδει με την ευρωπαϊκή αρχή «Water Efficiency First», η οποία δίνει προτεραιότητα στον περιορισμό της ζήτησης και των υπεραντλήσεων, ακολουθούμενο από αποδοτικό σχεδιασμό και επαναχρησιμοποίηση, ενώ αντιμετωπίζει την αύξηση της προσφοράς ως έσχατη λύση. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, European Water Resilience Strategy, COM(2025) 280 final· Σύσταση (ΕΕ) 2025/1179)

Η ίδια αρχή εφαρμόζεται στη διαχείριση των αποβλήτων. Το Τοπικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων της Πάτμου υπολόγισε συνολικό κόστος περίπου 846.178 ευρώ για το έτος αναφοράς 2020, ενώ μόνο η ειδική μεταφορά απορριμμάτων από τους Αρκιούς αντιπροσώπευε κόστος 37.200 ευρώ ετησίως. Το ποσό αυτό αποτελεί μετρήσιμο κόστος εδαφικής ασυνέχειας και πρέπει να αντισταθμίζεται. Ταυτόχρονα, η χρηματοδότηση πρέπει να συνδέεται με την εφαρμογή του σχεδίου, τη χωριστή συλλογή, τη μείωση των σύμμεικτων αποβλήτων και τη βελτίωση της περιβαλλοντικής επίδοσης.

Η αρχή είναι σαφής: αντιστάθμιση του αντικειμενικού μειονεκτήματος και επιβράβευση της πραγματικής βελτίωσης. Η νησιωτικότητα δεν πρέπει να αποτελεί ούτε οικονομική τιμωρία ούτε άλλοθι αναποτελεσματικότητας.

Από την τυπική στην πραγματική πρόσβαση

Η εδαφική συνοχή δεν μπορεί να μετράται μόνο από την ύπαρξη μιας ακτοπλοϊκής γραμμής, μιας οργανικής θέσης ή μιας ψηφιακής υπηρεσίας. Η πραγματική ερώτηση είναι εάν ο πολίτης μπορεί να χρησιμοποιήσει την υπηρεσία όταν τη χρειάζεται, μέσα σε εύλογο χρόνο, με ασφάλεια, αξιοπιστία και χωρίς δυσανάλογη οικονομική επιβάρυνση.

Η αρχή αυτή είναι σύμφωνη με τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων. Η αρχή 16 αναγνωρίζει το δικαίωμα έγκαιρης πρόσβασης σε οικονομικά προσιτή και ποιοτική υγειονομική περίθαλψη, ενώ η αρχή 20 αναφέρεται στην πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες καλής ποιότητας, μεταξύ των οποίων οι μεταφορές και οι ψηφιακές επικοινωνίες. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων)

Η υγεία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Δεν είναι ρεαλιστικό να υπάρχει κάθε ιατρική ειδικότητα σε κάθε μικρό νησί. Είναι, όμως, εύλογο να απαιτείται ότι, όταν μια κρίσιμη υπηρεσία δεν μπορεί να παρασχεθεί τοπικά, η πρόσβαση σε αυτή θα είναι ασφαλής, έγκαιρη, αξιόπιστη και οικονομικά προσιτή. Η τηλεϊατρική μπορεί να ενισχύει την παροχή υπηρεσιών, αλλά δεν μπορεί να υποκαθιστά την αναγκαία φυσική παρουσία ή την ασφαλή διακομιδή όταν αυτές απαιτούνται.

Το πραγματικό κόστος για μια νησιωτική οικογένεια δεν εξαντλείται στην τιμή ενός ακτοπλοϊκού εισιτηρίου. Περιλαμβάνει τη μετάβαση και την επιστροφή, ενδεχομένως το αυτοκίνητο, την καμπίνα λόγω της διάρκειας του ταξιδιού, τη διαμονή, τις τοπικές μετακινήσεις, την απώλεια ημερών εργασίας και, σε ορισμένες περιπτώσεις, το κόστος συνοδού.

Ενδεικτική τιμοληψία της 9ης Αυγούστου 2026 για τη διαδρομή Πειραιάς–Πάτμος υπολόγισε περίπου 502,50 ευρώ για δύο ενήλικες, δύο παιδιά και ένα ΙΧ με επιστροφή, χωρίς καμπίνα, διαμονή και τις υπόλοιπες αναγκαίες δαπάνες. Το ποσό δεν αποτελεί σταθερή τιμή ή επίσημη στατιστική σειρά. Αποτυπώνει, όμως, το μέγεθος μιας πραγματικής επιβάρυνσης που παραμένει αόρατη όταν η πρόσβαση αξιολογείται μόνο από την ύπαρξη μιας ακτοπλοϊκής σύνδεσης. (Patmos Data Box, ενότητα 9, ενδεικτικό στιγμιότυπο τιμοληψίας 09.08.2026).

Για τον λόγο αυτό προτείνεται η καθιέρωση ενός Δείκτη Πραγματικής Πρόσβασης σε Βασικές Υπηρεσίες. Ο δείκτης πρέπει να συνδυάζει:

- την πραγματική διαθεσιμότητα και λειτουργία της υπηρεσίας,
- τον συνολικό χρόνο πρόσβασης από πόρτα σε πόρτα,
- την πλήρη αναγκαία δαπάνη,
- την αξιοπιστία και την εποχικότητα της σύνδεσης,
- τη σχέση του συνολικού κόστους με το διαθέσιμο εισόδημα,
- και, για τις υπηρεσίες υγείας, την ασφάλεια και την ιατρική καταλληλότητα της μετακίνησης.

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Νησιά αναγνωρίζει ήδη ότι οι υποχρεώσεις δημόσιας υπηρεσίας και οι δημόσιες αντισταθμίσεις είναι αναγκαίες όταν η αγορά δεν εγγυάται συνέχεια, τακτικότητα, προσιτή τιμή ή ελάχιστη μεταφορική ικανότητα. Ζητά επίσης αξιόπιστες ακτοπλοϊκές υπηρεσίες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και αξιοποίηση αντισταθμιστικών μηχανισμών και στοχευμένων επιδοτήσεων. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM(2026) 520 final, σ. 5–7)

Επομένως, η χρηματοδότηση της νησιωτικής συνδεσιμότητας δεν πρέπει να αξιολογείται μόνο από τον αριθμό των δρομολογίων. Πρέπει να συνδέεται με ελάχιστα πρότυπα συνέχειας, συχνότητας, αξιοπιστίας, συνολικού χρόνου και οικονομικής προσβασιμότητας, ιδιαίτερα όταν η μετακίνηση είναι απαραίτητη για την πρόσβαση σε υγεία, εκπαίδευση, κοινωνική φροντίδα ή δημόσια διοίκηση.

Ανάλογη αλλαγή χρειάζεται στη μέτρηση της στελέχωσης. Μια οργανική θέση που παραμένει κενή δεν αποτελεί δημόσια υπηρεσία. Η αξιολόγηση πρέπει να βασίζεται στις πραγματικά καλυμμένες θέσεις, στη διάρκεια παραμονής του προσωπικού και στη συνέχεια της παρεχόμενης υπηρεσίας.

Η στέγαση πρέπει επίσης να αντιμετωπίζεται ως μέρος της πολιτικής υγείας, παιδείας και δημόσιας διοίκησης. Η αδυναμία εξεύρεσης προσιτής κατοικίας μπορεί να ακυρώσει στην πράξη έναν διορισμό ή μια πρόσληψη. Η ίδια η Ευρωπαϊκή Στρατηγική επισημαίνει ότι η προσιτή κατοικία είναι αναγκαία για τη

διατήρηση εξειδικευμένων εργαζομένων, συμπεριλαμβανομένων όσων υπηρετούν στη δημόσια διοίκηση και στην υγεία. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM(2026) 520 final, σ. 9–11)

Η δυνατότητα των νησιωτικών δήμων να παρέχουν στέγαση, σίτιση ή άλλα συμπληρωματικά κίνητρα σε ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, εκπαιδευτικούς και λοιπά στελέχη βασικών δημόσιων υπηρεσιών μπορεί να αποτελεί χρήσιμο εργαλείο τοπικής υποστήριξης. Δεν μπορεί, όμως, να μετατρέπεται σε υποκατάστατο μιας σταθερής εθνικής πολιτικής στελέχωσης ούτε σε έμμεση μεταφορά κρατικών υποχρεώσεων στους περιορισμένους προϋπολογισμούς των μικρών νησιωτικών δήμων.

Η βασική ευθύνη για τον σχεδιασμό, τη χρηματοδότηση και την παροχή επαρκών κινήτρων πρέπει να παραμένει στις αρμόδιες εθνικές και, όπου προβλέπεται, περιφερειακές αρχές. Στην ελληνική περίπτωση, η ευθύνη αυτή αφορά πρωτίστως τα Υπουργεία Υγείας και Παιδείας και τους εποπτευόμενους φορείς τους. Η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να συνδράμει συμπληρωματικά, αλλά η λειτουργία ενός Κέντρου Υγείας ή ενός σχολείου δεν μπορεί να εξαρτάται από το εάν ο οικείος δήμος διαθέτει χρήματα για να καλύψει τη στέγαση ή άλλα κίνητρα του προσωπικού τους.

Η μετακύλιση αυτού του κόστους δημιουργεί μια πρόσθετη μορφή εδαφικής ανισότητας. Οι οικονομικά ισχυρότεροι δήμοι μπορούν να προσφέρουν περισσότερα κίνητρα και να προσελκύσουν ευκολότερα προσωπικό, ενώ οι μικρότεροι και περισσότερο απομακρυσμένοι δήμοι —οι οποίοι αντιμετωπίζουν ήδη το υψηλότερο κόστος νησιωτικότητας— κινδυνεύουν να παραμείνουν χωρίς επαρκείς υπηρεσίες. Ταυτόχρονα, πόροι αναγκαίοι για την ύδρευση, τη διαχείριση αποβλήτων, τις μεταφορές, την κοινωνική φροντίδα και τις τοπικές υποδομές δεσμεύονται για την κάλυψη λειτουργιών που αποτελούν ευθύνη του κεντρικού κράτους.

Για τον λόγο αυτό απαιτείται ένας σταθερά χρηματοδοτούμενος **Μηχανισμός Στελέχωσης Νησιωτικών Δημόσιων Υπηρεσιών**, ο οποίος θα καλύπτει κίνητρα στέγασης, μετακίνησης, παραμονής και οικογενειακής εγκατάστασης με αντικειμενικά κριτήρια, όπως η απομακρυσμένη θέση, το κόστος κατοικίας, η διάρκεια των κενών θέσεων και ο πραγματικός πληθυσμός εξυπηρέτησης. Η συμμετοχή των δήμων πρέπει να παραμένει προαιρετική και συμπληρωματική, όχι αναγκαία προϋπόθεση για την εξασφάλιση μιας ισότιμης δημόσιας υπηρεσίας.

Η εθνική ισότητα στην υγεία και στην εκπαίδευση δεν μπορεί να εξαρτάται από τη δημοσιονομική αντοχή του κάθε νησιωτικού δήμου.

Οι ιδιωτικές και κοινωφελείς πρωτοβουλίες μπορούν να συμπληρώνουν, να καινοτομούν και να αναδεικνύουν λύσεις. Δεν μπορούν, όμως, να αποτελούν μόνιμο υποκατάστατο της δημόσιας ευθύνης ούτε η πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες να εξαρτάται από την εκάστοτε χορηγία.

Η 10η Έκθεση Συνοχής πρέπει, συνεπώς, να περάσει από την καταγραφή της τυπικής διαθεσιμότητας στη μέτρηση της πραγματικής πρόσβασης. Ο Δείκτης Πραγματικής Πρόσβασης πρέπει να επηρεάζει τον σχεδιασμό των υπηρεσιών, την ένταση της χρηματοδότησης, τις υποχρεώσεις δημόσιας υπηρεσίας και την αξιολόγηση των εθνικών και περιφερειακών σχεδίων.

Η συνοχή δεν κρίνεται από το αν μια υπηρεσία υπάρχει στον οργανισμό ή στον χάρτη. Κρίνεται από το αν ο νησιώτης μπορεί πραγματικά να τη χρησιμοποιήσει, εγκαίρως, με ασφάλεια και χωρίς δυσανάλογο οικονομικό βάρος.

Η δημογραφική ανθεκτικότητα ως τελικό κριτήριο

Η δημογραφική ανθεκτικότητα πρέπει να αποτελέσει το τελικό κριτήριο επιτυχίας της πολιτικής συνοχής. Διότι ένας τόπος μπορεί να διαθέτει λιμάνι, δίκτυα, ψηφιακές υπηρεσίες και υψηλή απορρόφηση ευρωπαϊκών πόρων και, παρ' όλα αυτά, να μην προσφέρει στους ανθρώπους του πραγματική δυνατότητα να παραμείνουν, να επιστρέψουν, να εργαστούν και να δημιουργήσουν οικογένεια.

Το δημογραφικό δεν είναι μόνο ζήτημα αριθμού γεννήσεων ούτε μπορεί να αποτυπωθεί αποκλειστικά από τη συνολική μεταβολή του πληθυσμού. Είναι το σωρευτικό αποτέλεσμα της πρόσβασης στη στέγαση, στην εργασία, στην υγεία, στην εκπαίδευση, στην παιδική φροντίδα, στις μεταφορές και στις βασικές δημόσιες υπηρεσίες. Είναι, τελικά, ο καθρέφτης του κατά πόσο ένας τόπος εξακολουθεί να αποτελεί βιώσιμη επιλογή ζωής.

Η ίδια η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Νησιά αναγνωρίζει ότι η δημογραφική αλλαγή επηρεάζει το μέγεθος και την ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού, αλλά και την πρόσβαση στις βασικές υπηρεσίες. Συνδέει την αντιμετώπιση της πληθυσμιακής συρρίκνωσης, της γήρανσης και της διαρροής νέων με επενδύσεις στην εργασία, στις υπηρεσίες, στις υποδομές, στην παιδική φροντίδα, στη γονική υποστήριξη και στην ελκυστικότητα των νησιωτικών περιοχών. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM(2026) 520 final, σ. 9–10)

Η περίπτωση της Πάτμου δείχνει γιατί απαιτείται μεγαλύτερη ακρίβεια. Ο μόνιμος πληθυσμός καταγράφηκε σε 3.053 κατοίκους το 2001, 3.047 το 2011 και 3.283 το 2021. Η Πάτμος, επομένως, δεν πρέπει να παρουσιάζεται ως ένα νησί γραμμικής πληθυσμιακής ερήμωσης. Η σχετική σταθερότητα ή αύξηση του συνολικού αριθμού, όμως, δεν αρκεί για να αποδείξει δημογραφική ανθεκτικότητα. Δεν αποκαλύπτει από μόνη της την ηλικιακή σύνθεση, τη διαθεσιμότητα κατοικίας, την αναλογία μόνιμης και εποχικής εργασίας, τις δυσκολίες δημιουργίας οικογένειας, τη φυγή των νέων ή τη δυνατότητα επιστροφής τους. (Patmos Data Box, δημογραφική ενότητα).

Για τον λόγο αυτό η 10η Έκθεση Συνοχής πρέπει να προχωρήσει πέρα από τον απλό δείκτη μεταβολής του πληθυσμού και να καθιερώσει μία Ρήτρα Δημογραφικής Ανθεκτικότητας για τις νησιωτικές περιοχές. Κάθε σημαντική ευρωπαϊκή, εθνική ή περιφερειακή πολιτική που αφορά τα νησιά πρέπει να αξιολογείται ως προς το εάν:

- διατηρεί και προσελκύει μόνιμο πληθυσμό,
- δημιουργεί σταθερές και αξιοπρεπείς θέσεις εργασίας καθ' όλη τη διάρκεια του έτους,
- επιτρέπει στους νέους να παραμείνουν ή να επιστρέψουν,
- εξασφαλίζει προσιτή κατοικία,
- διευκολύνει τη δημιουργία και τη στήριξη οικογένειας,
- παρέχει πραγματική πρόσβαση σε υγεία, εκπαίδευση και παιδική φροντίδα,
- και διασφαλίζει τη σταθερή λειτουργία των κρίσιμων δημόσιων υπηρεσιών.

Η αξιολόγηση δεν πρέπει να περιορίζεται στον αριθμό των έργων ή στην απορρόφηση των κονδυλίων. Πρέπει να παρακολουθεί, σε βάθος χρόνου, την εξέλιξη του μόνιμου πληθυσμού και της ηλικιακής του σύνθεσης, την παραμονή και επιστροφή των νέων, τις εγγραφές στα σχολεία, τη στεγαστική επιβάρυνση, τη λειτουργία δομών φροντίδας, την κάλυψη των κρίσιμων θέσεων εργασίας και την πραγματική πρόσβαση στις βασικές υπηρεσίες.

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Διαγενεακή Δικαιοσύνη επισημαίνει ότι ο τόπος κατοικίας επηρεάζει την πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην εργασία, στη στέγαση, στις υπηρεσίες, στις μεταφορές και στις ψηφιακές υποδομές. Στο πλαίσιο αυτό, διατυπώνει ως πολιτικό στόχο ένα «Right to Stay and thrive» στους τόπους που οι άνθρωποι αποκαλούν πατρίδα τους· πρόκειται για κατεύθυνση πολιτικής και όχι για αυτοτελές νομικά κατοχυρωμένο δικαίωμα. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM(2026) 110 final)

Η δημογραφική πολιτική δεν μπορεί, επομένως, να εξαντλείται σε ένα μεμονωμένο επίδομα γέννησης. Η οικονομική ενίσχυση μπορεί να είναι σημαντική, αλλά χρειάζεται να αποτελεί μέρος μιας ολοκληρωμένης και σταθερής πολιτικής που συνδέει τη γέννηση και την ανατροφή του παιδιού με τη στέγαση, την εργασία, την υγεία, την προσχολική αγωγή, το σχολείο και την καθημερινή ασφάλεια της οικογένειας.

Η Σαρδηνία αποτελεί ένα χρήσιμο ευρωπαϊκό παράδειγμα αυτής της ολοκληρωμένης προσέγγισης. Η Περιφέρεια έχει αναπτύξει ένα πολυετές πακέτο μέτρων κατά της πληθυσμιακής συρρίκνωσης, το οποίο συνδυάζει ενίσχυση των οικογενειών, χρηματοδότηση για αγορά ή ανακαίνιση πρώτης κατοικίας, κίνητρα ίδρυσης ή μεταφοράς επιχειρήσεων και φορολογικές διευκολύνσεις. Για την περίοδο 2022–2025 είχαν διατεθεί περισσότερα από 360 εκατομμύρια ευρώ, με αρχική στόχευση στους δήμους κάτω των 3.000 κατοίκων. (Περιφέρεια Σαρδηνίας, Misura anti-sporopolamento)

Στο πλαίσιο αυτό, η σημερινή πολιτική ενίσχυσης της γεννητικότητας, μετά τη διεύρυνση της περιμέτρου εφαρμογής, προβλέπει 600 ευρώ τον μήνα για το πρώτο παιδί και 400 ευρώ για κάθε επόμενο, για οικογένειες που κατοικούν ή μεταφέρουν την κατοικία τους σε δήμους έως 5.000 κατοίκους. Προβλέπεται επίσης δέσμευση διατήρησης της κατοικίας για τουλάχιστον πέντε συνεχόμενα χρόνια. (Περιφέρεια Σαρδηνίας, Bonus bebè)

Το παράδειγμα δεν αποδεικνύει από μόνο του ότι ένα επίδομα μπορεί να αναστρέψει το δημογραφικό. Αποδεικνύει, όμως, ότι μια περιφερειακή αρχή μπορεί να αναλάβει την κύρια χρηματοδοτική ευθύνη μιας πολυετούς πολιτικής, αφήνοντας στους δήμους την τοπική εφαρμογή της χωρίς να μεταφέρει σε αυτούς το δημοσιονομικό βάρος. Αποδεικνύει επίσης ότι η στήριξη της οικογένειας αποκτά μεγαλύτερη αξία όταν συνδυάζεται με κατοικία, εργασία και κίνητρα μόνιμης εγκατάστασης.

Ένα αντίστοιχο παράδειγμα ολοκληρωμένης παρέμβασης, σε μικρότερη κλίμακα, προσφέρει η συνεργασία που αναπτύχθηκε στην Πάτμο. Το πρόγραμμα της HOPEgenesis παρείχε δωρεάν ολοκληρωμένη ιατρική φροντίδα σε γυναίκες από την εγκυμοσύνη έως τον τοκετό. Μετά από περίπου τρία χρόνια παρουσίας του προγράμματος, η συνεργασία του Δήμου Πάτμου, της HOPEgenesis, της Eurolife FFH και της Ομάδας Αιγαίου οδήγησε το 2020 στη δημιουργία του πρώτου Δημοτικού Παιδικού Σταθμού του νησιού. (HOPEgenesis, δωρεάν παροχές εγκύων, πρώτος Δημοτικός Παιδικός Σταθμός Πάτμου)

Η εμπειρία αυτή δεν υποκαθιστά τη δημόσια ευθύνη. Αναδεικνύει, όμως, τη σωστή αλληλουχία μιας δημογραφικής παρέμβασης: υποστήριξη πριν και κατά τη γέννηση, ασφαλής ιατρική φροντίδα, δομές παιδικής φροντίδας και έμπρακτη διευκόλυνση της οικογενειακής ζωής.

Προτείνεται, συνεπώς, η δημιουργία ενός Ειδικού Σκέλους Δημογραφικής Ανθεκτικότητας Νησιωτικών Περιοχών στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής μετά το 2027. Το Ειδικό Σκέλος θα αποτελεί τον χρηματοδοτικό βραχίονα της Ενωσιακής Στρατηγικής Δημογραφικής Ανθεκτικότητας των Νησιών. Κάθε νησί ή λειτουργική ομάδα μικρών νησιών πρέπει να μπορεί να καταρτίζει ένα πολυετές ολοκληρωμένο σχέδιο, το οποίο θα συνδυάζει πόρους για:

- προσιτή και μόνιμη κατοικία,
- φροντίδα εγκύων και ασφαλή πρόσβαση στον τοκετό,
- παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς,
- στελέχωση σχολείων, δομών υγείας και κοινωνικών υπηρεσιών,
- σταθερή απασχόληση και τοπική επιχειρηματικότητα,
- μεταφορική και ψηφιακή συνδεσιμότητα,
- και υποστήριξη της επιστροφής νέων και οικογενειών.

Τα σχέδια αυτά μπορούν να υλοποιούνται μέσω συνδυασμένης χρηματοδότησης του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου+ και εθνικών πόρων, αξιοποιώντας εργαλεία όπως οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις και η Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων. Χρειάζονται ενιαίο σχεδιασμό, πολυετή χρηματοδότηση και δυνατότητα κάλυψης όχι μόνο των υποδομών αλλά και του αναγκαίου λειτουργικού και ανθρώπινου κόστους.

Η επιτυχία αυτών των πολιτικών δεν πρέπει να μετριέται μόνο από τον αριθμό των γεννήσεων. Στόχος δεν είναι να υποδεικνύεται στους νέους ανθρώπους αν και πότε θα αποκτήσουν παιδιά, αλλά να δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες ώστε όσοι θέλουν να κάνουν οικογένεια να μπορούν να παραμείνουν στον τόπο τους και να μεγαλώσουν τα παιδιά τους με ασφάλεια και αξιοπρέπεια.

Η 10η Έκθεση Συνοχής πρέπει, επομένως, να αναγνωρίσει τη δημογραφική ανθεκτικότητα ως οριζόντιο κριτήριο σχεδιασμού, χρηματοδότησης και αξιολόγησης όλων των πολιτικών που αφορούν τα νησιά. Δεν αρκεί να μειώνονται προσωρινά ορισμένες οικονομικές αποκλίσεις. Πρέπει να διασφαλίζεται ότι οι νησιωτικές κοινωνίες θα εξακολουθήσουν να έχουν παιδιά, νέους εργαζομένους, ενεργές οικογένειες, δημόσιες υπηρεσίες και ζωή καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Το τελικό ερώτημα της συνοχής είναι απλό: μπορούν οι άνθρωποι να παραμείνουν, να επιστρέψουν και να μεγαλώσουν τα παιδιά τους στον τόπο τους; Αν η απάντηση είναι αρνητική, τότε η πραγματική σύγκλιση δεν έχει ακόμη επιτευχθεί.

Επιχειρησιακή συνέχεια: από το ευρωπαϊκό δημογραφικό «toolbox» σε Ενωσιακή Στρατηγική Δημογραφικής Ανθεκτικότητας των Νησιών

Η παραπάνω Ρήτρα Δημογραφικής Ανθεκτικότητας και το Ειδικό Σκέλος χρειάζονται ενιαίο ενωσιακό πλαίσιο εφαρμογής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει από το 2023 ένα Demography Toolbox, το οποίο

οργανώνεται γύρω από τέσσερις βασικούς άξονες: καλύτερη συμφιλίωση της οικογενειακής ζωής με την εργασία και πρόσβαση σε ποιοτική παιδική φροντίδα, ενδυνάμωση των νέων μέσω δεξιοτήτων, εργασίας και προσιτής κατοικίας, ενεργό και υγιή γήρανση και, όπου απαιτείται, νόμιμη μετανάστευση με ορθή διαχείριση για την κάλυψη αναγκών εργασίας. Η ίδια η εργαλειοθήκη αναγνωρίζει ότι οι δημογραφικές μεταβολές έχουν ισχυρή εδαφική διάσταση και δεν επηρεάζουν όλες τις περιφέρειες με τον ίδιο τρόπο. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM(2023) 577 final).

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Νησιά του 2026 προσθέτει ένα ειδικό πολιτικό πλαίσιο, αναγνωρίζοντας τη γήρανση, την αποχώρηση νέων, τις πιέσεις στη στέγαση και την άνιση πρόσβαση σε υπηρεσίες. Ωστόσο, η γενική ευρωπαϊκή εργαλειοθήκη πρέπει τώρα να μετατραπεί σε εφαρμοσμένη πολιτική για τα νησιά, όπου η μικρή κλίμακα, η εποχικότητα, η εδαφική ασυνέχεια και η διπλή νησιωτικότητα πολλαπλασιάζουν τις δημογραφικές πιέσεις. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM(2026) 520 final).

Προτείνεται, γι' αυτό, μια επιχειρησιακή Ενωσιακή Στρατηγική Δημογραφικής Ανθεκτικότητας των Νησιών και Απομακρυσμένων Περιοχών, ενταγμένη στην εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για τα Νησιά και στη νέα περίοδο της πολιτικής συνοχής. Η στρατηγική πρέπει να διαθέτει κοινό πλαίσιο δεικτών, πολυετή χρηματοδότηση, σχέδια σε επίπεδο νησιού ή νησιωτικού συμπλέγματος και ετήσια παρακολούθηση. Η αξιολόγηση δεν πρέπει να περιορίζεται στο φυσικό ισοζύγιο γεννήσεων–θανάτων, αλλά να περιλαμβάνει την ηλικιακή σύνθεση, την παραμονή και επιστροφή νέων, τη διαθεσιμότητα κατοικίας, τη λειτουργία σχολείων και παιδικής φροντίδας, τη στελέχωση κρίσιμων υπηρεσιών και τη δωδεκάμηνη απασχόληση.

Ψηφιακή μετάβαση και τεχνητή νοημοσύνη

Η ψηφιακή διάσταση δεν είναι παράρτημα της νησιωτικής πολιτικής. Η 10η Έκθεση Συνοχής εξετάζει τη σχέση της πολιτικής συνοχής με την πράσινη και ψηφιακή μετάβαση, ενώ η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Νησιά αναγνωρίζει την ανάγκη καλύτερης συνδεσιμότητας, διοικητικής ικανότητας και πρόσβασης σε υπηρεσίες. Για τα μικρά νησιά, η τεχνολογία μπορεί να περιορίσει την απόσταση, δεν μπορεί όμως να υποκαταστήσει τις αναγκαίες φυσικές υποδομές και το ανθρώπινο προσωπικό.

Η τεχνητή νοημοσύνη πρέπει να οργανωθεί ως κοινή δημόσια υποδομή και όχι ως σειρά ασύνδετων προμηθειών. Προτείνεται ένας Ευρωπαϊκός Χώρος Νησιωτικών Δεδομένων, με κοινά πρότυπα για νερό, απόβλητα, ενέργεια, μεταφορές, επισκεψιμότητα, υγεία και πολιτική προστασία, καθώς και διαδημοτικό κέντρο υπηρεσιών τεχνητής νοημοσύνης για τους μικρούς νησιωτικούς δήμους.

Οι εφαρμογές πρέπει να ξεκινούν από σαφές δημόσιο πρόβλημα και να συνδέονται με μετρήσιμο αποτέλεσμα. Ενδεικτικά προτείνονται:

- Ύδρευση και ενέργεια: πρόβλεψη ζήτησης, εντοπισμός διαρροών, προληπτική συντήρηση και ψηφιακά δίδυμα δικτύων ή μονάδων αφαλάτωσης.
- Απόβλητα και τουριστική αιχμή: πρόβλεψη εποχικών ροών, βελτιστοποίηση δρομολογίων και κοινός σχεδιασμός διανησιωτικής μεταφοράς.
- Μεταφορές, υγεία και κοινωνική φροντίδα: συντονισμός ραντεβού, παραπομπών και μετακινήσεων ασθενών, με ανθρώπινη έγκριση και χωρίς αυτόνομη ιατρική διάγνωση.
- Πολιτική προστασία: έγκαιρη προειδοποίηση για πυρκαγιά, λειψυδρία, ακραία καιρικά φαινόμενα και διακοπές κρίσιμων υποδομών.
- Διοικητική ικανότητα: υποστήριξη για ωρίμανση έργων, ευρωπαϊκές προσκλήσεις, προμήθειες, μετάφραση και εξυπηρέτηση πολιτών, με αρχεία ελέγχου και τελική ευθύνη του αρμόδιου υπαλλήλου.
- Ελεγχόμενο νησιωτικό περιβάλλον δοκιμών (regulatory sandbox): ασφαλής δοκιμή κοινών λύσεων με προστασία δεδομένων, κυβερνοασφάλεια, διαφάνεια, προσβασιμότητα, εκτίμηση κινδύνου και συμμόρφωση με το ευρωπαϊκό πλαίσιο για την τεχνητή νοημοσύνη.

Η τεχνητή νοημοσύνη δεν πρέπει να δημιουργήσει ένα νέο ψηφιακό χάσμα ανάμεσα στους μεγάλους και τους μικρούς δήμους. Η ευρωπαϊκή προστιθέμενη αξία βρίσκεται ακριβώς στη δημιουργία κοινών, ασφαλών και επαναχρησιμοποίησιμων εργαλείων, με δημόσια εποπτεία, ανθρώπινη λογοδοσία και πραγματική δυνατότητα χρήσης από διοικήσεις με περιορισμένο προσωπικό.

Οκτώ συγκεκριμένες προτάσεις προς τη 10η Έκθεση Συνοχής

Προτείνεται η 10η Έκθεση Συνοχής να εισηγηθεί ένα κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Πραγματικής Νησιωτικής Συνοχής, στηριγμένο στα ακόλουθα οκτώ λειτουργικά εργαλεία:

1. Δείκτης Πραγματικού Πληθυσμού Εξυπηρέτησης

Ο μόνιμος πληθυσμός της απογραφής δεν αρκεί για τη διαστασιολόγηση και τη χρηματοδότηση των υπηρεσιών σε έντονα εποχικά νησιά. Ο νέος δείκτης πρέπει να συνδυάζει μόνιμο πληθυσμό, εποχική κατοίκηση, διανυκτερεύσεις, ημερήσιους επισκέπτες και πραγματικό φορτίο των υποδομών, ιδίως στην ύδρευση, την αποχέτευση, την καθαριότητα, τα απόβλητα, την ενέργεια, την υγεία και τις μεταφορές.

Ο δείκτης πρέπει να έχει πρακτικές συνέπειες: να επηρεάζει την κατανομή πόρων, τα όρια στελέχωσης, τη διαστασιολόγηση των έργων και την αξιολόγηση της επάρκειας των υπηρεσιών. Έτσι η χρηματοδότηση θα ανταποκρίνεται στον πληθυσμό που πράγματι εξυπηρετείται και όχι μόνο στον πληθυσμό που απογράφεται.

2. Πρότυπο Πραγματικού Κόστους Νησιωτικών Υπηρεσιών

Χρειάζεται κοινή ευρωπαϊκή μεθοδολογία που να αποτυπώνει το πρόσθετο κόστος της μικρής κλίμακας, της εποχικότητας, της θαλάσσιας μεταφοράς, της ενεργειακής εξάρτησης, της εδαφικής ασυνέχειας και της διπλής νησιωτικότητας. Το πρότυπο πρέπει να υπολογίζει το πραγματικό κόστος ανά υπηρεσία και όχι να αντιμετωπίζει τους μικρούς νησιωτικούς δήμους σαν μικρογραφία ενός ηπειρωτικού δήμου.

Τα αποτελέσματα πρέπει να επηρεάζουν την επιλεξιμότητα των δαπανών, την ένταση της χρηματοδότησης, τα ποσοστά συγχρηματοδότησης και, όπου τεκμηριώνεται ως αναγκαίο, τη δυνατότητα κάλυψης του λειτουργικού και ανθρώπινου κόστους που απαιτείται για να λειτουργήσει μια υποδομή. Δεν ζητείται προνομιακή μεταχείριση, αλλά αντικειμενική αναγνώριση του κόστους της γεωγραφίας.

3. Δείκτης Πραγματικής Πρόσβασης και ελάχιστη εγγύηση βασικών υπηρεσιών

Η ύπαρξη μιας ακτοπλοϊκής γραμμής ή μιας κενής οργανικής θέσης δεν ισοδυναμεί με πραγματική πρόσβαση. Για την υγεία, την εκπαίδευση, τις μεταφορές, την ύδρευση, την ψηφιακή συνδεσιμότητα και τις κοινωνικές υπηρεσίες πρέπει να μετρώνται ο συνολικός χρόνος, το πραγματικό οικονομικό κόστος, η συχνότητα, η αξιοπιστία, η διαθεσιμότητα της υπηρεσίας και η δυνατότητα στέγασης του αναγκαίου προσωπικού.

Παράλληλα, πρέπει να οριστεί ελάχιστο εγγυημένο επίπεδο πρόσβασης. Όταν μια κρίσιμη υπηρεσία δεν μπορεί να παρέχεται τοπικά, η μετάβαση σε αυτή πρέπει να είναι ασφαλής, έγκαιρη και οικονομικά προσιτή, με χρηματοδότηση που να καλύπτει το πραγματικό κόστος και όχι μόνο ένα μέρος του εισιτηρίου.

4. Χρηματοδότηση της ανάγκης με υποχρέωση αποτελέσματος

Η αντιστάθμιση του αντικειμενικού νησιωτικού μειονεκτήματος πρέπει να συνδυάζεται με διαφάνεια, μετρήσεις και πραγματικά αποτελέσματα. Η αξιολόγηση οφείλει να διαχωρίζει όσα οφείλονται στη γεωγραφία από όσα μπορούν να βελτιωθούν με καλύτερη διοίκηση, λειτουργία και συντήρηση.

Στην ύδρευση, πριν από τη χρηματοδότηση νέας παραγωγικής μονάδας, πρέπει να απαιτούνται πλήρες υδατικό ισοζύγιο, καθολική μέτρηση παραγωγής και κατανάλωσης, σχέδιο περιορισμού απωλειών, έλεγχος της λειτουργικότητας των υφιστάμενων υποδομών και αποτίμηση του ενεργειακού, περιβαλλοντικού και οικονομικού κόστους κύκλου ζωής. Αντίστοιχοι δείκτες χρειάζονται για τα απόβλητα, την ενέργεια και τις μεταφορές. Η επίδοση πρέπει να αξιολογείται σε σχέση με τις πραγματικές αρμοδιότητες και τη διοικητική ικανότητα κάθε φορέα, ώστε η χρηματοδότηση να επιβραβεύει τη βελτίωση χωρίς να τιμωρεί μηχανιστικά τη μικρή κλίμακα.

5. Ενωσιακή Στρατηγική Δημογραφικής Ανθεκτικότητας των Νησιών

Η στρατηγική πρέπει να χρηματοδοτεί ολοκληρωμένα πακέτα που συνδέουν προσιτή κατοικία, στήριξη οικογένειας, περιγεννητική φροντίδα, παιδική μέριμνα, σχολεία, υγεία, δωδεκάμηνη εργασία, τοπική

επιχειρηματικότητα και στελέχωση κρίσιμων υπηρεσιών. Η εφαρμογή πρέπει να γίνεται με πολυετή σχέδια σε επίπεδο νησιού ή λειτουργικού νησιωτικού συμπλέγματος.

Η επιτυχία δεν πρέπει να μετριέται μόνο από τον αριθμό των γεννήσεων. Οι βασικοί δείκτες πρέπει να περιλαμβάνουν την παραμονή και επιστροφή νέων, την ηλικιακή σύνθεση, τη διαθεσιμότητα κατοικίας, τη λειτουργία σχολείων και δομών παιδικής φροντίδας, την κάλυψη κρίσιμων θέσεων και τη σταθερή απασχόληση καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

6. Κοινή ψηφιακή και τεχνητή νοημοσύνη ως δημόσια υποδομή

Τα μικρά νησιά δεν πρέπει να αγοράζουν το καθένα αποσπασματικές και ασύνδετες εφαρμογές. Χρειάζεται κοινός Ευρωπαϊκός Χώρος Νησιωτικών Δεδομένων, με ενιαία πρότυπα σε επίπεδο νησιού και κατώτερης τοπικής διοικητικής μονάδας (LAU), καθώς και διαδημοτικό κέντρο υπηρεσιών τεχνητής νοημοσύνης που θα παρέχει ασφαλή εργαλεία, τεχνική υποστήριξη και κυβερνοασφάλεια.

Οι εφαρμογές πρέπει να υπηρετούν συγκεκριμένα δημόσια προβλήματα, να έχουν ανθρώπινη εποπτεία και να αξιολογούνται με μετρήσιμο αποτέλεσμα. Η κοινή υποδομή μπορεί να περιορίσει το χάσμα διοικητικής ικανότητας μεταξύ μεγάλων και μικρών δήμων και να αποτρέψει την εξάρτηση από κλειστές, μη διαλειτουργικές λύσεις.

7. Υποχρεωτικό island proofing – έλεγχος νησιωτικών επιπτώσεων

Κάθε νέα ευρωπαϊκή νομοθεσία, χρηματοδοτικό πρόγραμμα και εθνικό ή περιφερειακό σχέδιο που επηρεάζει τα νησιά πρέπει να συνοδεύεται από εκ των προτέρων αξιολόγηση των νησιωτικών επιπτώσεων. Ο έλεγχος πρέπει να εξετάζει το πρόσθετο κόστος, τη μικρή κλίμακα, την εποχικότητα, την πρόσβαση σε υπηρεσίες, τη διοικητική επιβάρυνση, την εδαφική ασυνέχεια, τη διπλή νησιωτικότητα και τις δημογραφικές συνέπειες.

Η αξιολόγηση πρέπει να δημοσιοποιείται και να βασίζεται σε δεδομένα επιπέδου νησιού, όχι μόνο σε ευρείες περιφερειακές μέσες τιμές. Όπου εντοπίζεται δυσανάλογη επιβάρυνση, πρέπει να ενεργοποιούνται προσαρμογές κανόνων, ειδικά χρηματοδοτικά κριτήρια ή κατάλληλες εξαιρέσεις.

8. Πολυετή νησιωτικά συμβόλαια εφαρμογής και κοινή διοικητική ικανότητα

Οι νησιωτικές πολιτικές δεν μπορούν να υλοποιούνται ως άθροισμα μικρών και ασύνδετων προσκλήσεων. Χρειάζονται πολυετή συμβόλαια εφαρμογής ανά νησί ή νησιωτικό σύμπλεγμα, με ενιαίο σχέδιο, συνδυασμένη χρηματοδότηση, σαφείς στόχους λειτουργίας και πρόβλεψη για συντήρηση, στελέχωση και αξιολόγηση.

Τα εθνικά και περιφερειακά προγράμματα της περιόδου μετά το 2027 πρέπει να περιλαμβάνουν διακριτά νησιωτικά κεφάλαια, απλούστερους και αναλογικούς κανόνες για έργα μικρής κλίμακας και μόνιμες κοινές ομάδες τεχνικής βοήθειας. Οι ομάδες αυτές θα υποστηρίζουν την ωρίμανση, τις προμήθειες, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και τη συντήρηση έργων, ώστε η έλλειψη προσωπικού να μη μετατρέπεται σε μόνιμο αποκλεισμό από τη χρηματοδότηση.

Συμπέρασμα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει πλέον κάνει ένα σημαντικό βήμα αναγνωρίζοντας πιο ολοκληρωμένα τη νησιωτικότητα μέσα από την πρώτη Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Νησιά. Η 10η Έκθεση Συνοχής αποτελεί την ευκαιρία να μετατραπεί αυτή η αναγνώριση σε εφαρμοσμένη πολιτική, με μετρήσιμα κριτήρια και πραγματικές χρηματοδοτικές και κανονιστικές συνέπειες.

Τα δεδομένα της Πάτμου δεν αποδεικνύουν ότι πρόκειται για τη δυσκολότερη ή την πλέον μειονεκτική νησιωτική περιοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποδεικνύουν κάτι χρησιμότερο για τη χάραξη πολιτικής: η νησιωτικότητα μπορεί να μετρηθεί.

Μπορούν να μετρηθούν η εποχική πίεση, το πρόσθετο κόστος μεταφοράς, η υδατική αποδοτικότητα, η πραγματική στελέχωση, ο χρόνος και το κόστος πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες, η διαθεσιμότητα κατοικίας και η δημογραφική ανθεκτικότητα. Από τη στιγμή που αυτά μπορούν να μετρηθούν, μπορούν και να συνδεθούν με τον σχεδιασμό, τη χρηματοδότηση και την αξιολόγηση.

Η παρούσα παρέμβαση δεν ζητά λευκή επιταγή για τα νησιά. Ζητά δίκαιη χρηματοδότηση βάσει του πραγματικού κόστους, με μετρήσεις, διαφάνεια, λειτουργικότητα, συντήρηση και δημόσια λογοδοσία.

Η επιτυχία της πολιτικής συνοχής δεν πρέπει να αξιολογείται μόνο από το ύψος των πόρων που απορροφήθηκαν, αλλά από το τι άλλαξε στην καθημερινή ζωή: ασφαλέστερο νερό, λιγότερες απώλειες, πραγματική πρόσβαση στην υγεία και τις μεταφορές, στελεχωμένες υπηρεσίες, προσιτή κατοικία και δυνατότητα των νέων ανθρώπων να ζουν, να εργάζονται και να δημιουργούν οικογένεια στον τόπο τους.

Η ίση μεταχείριση άνισων γεωγραφικών συνθηκών αναπαράγει την ανισότητα. Η ευρωπαϊκή συνοχή απαιτεί διαφοροποιημένα μέσα, ώστε ο νησιώτης να απολαμβάνει ουσιαστικά ισότιμα δικαιώματα.

Το ζητούμενο δεν είναι η χρηματοδότηση της διαρκούς επιβίωσης των νησιωτικών κοινωνιών. Είναι η χρηματοδότηση της ανθεκτικότητας και της δυνατότητάς τους να έχουν μέλλον.

Ελευθέριος Πέντες

Δημοτικός Σύμβουλος Πάτμου – πρώην Δήμαρχος Πάτμου

Βασικές πηγές τεκμηρίωσης

- [Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άρθρο 174.](#)
- [Ευρωπαϊκή Επιτροπή, EU Strategy for Islands, COM\(2026\) 520 final, 10.06.2026.](#)
- [Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Call for Evidence για τη 10η Έκθεση Συνοχής, 01.07.2026.](#)
- [Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Demographic change in Europe: a toolbox for action, COM\(2023\) 577 final.](#)
- [Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Strategy on Intergenerational Fairness, COM\(2026\) 110 final.](#)
- [Ευρωπαϊκή Επιτροπή, European Water Resilience Strategy, COM\(2025\) 280 final.](#)
- [Σύσταση \(ΕΕ\) 2025/1179 της Επιτροπής για την αρχή Water Efficiency First.](#)
- [Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων, αρχές 16 και 20.](#)
- [Κανονισμός \(ΕΕ\) 2021/1060 περί κοινών διατάξεων, ιδίως άρθρα 16–17.](#)
- [ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφές Πληθυσμού–Κατοικιών 2001, 2011 και 2021 – Δήμος Πάτμου.](#)
- [Δήμος Πάτμου, Γενικό Σχέδιο Υπηρεσιών Ύδατος 2026· Απόφαση Δ.Σ. 87/2026, ΑΔΑ: ΨΥ1ΞΩΞΦ-ΥΩΒ.](#)
- Δήμος Πάτμου, Εκθέσεις Υδατικού Ισοζυγίου 2024–2025.
- Δήμος Πάτμου, Τοπικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων, έτος αναφοράς 2020.
- [Δήμος Πάτμου, Απόφαση Δ.Σ. 18/2017, 09.02.2017, ΑΔΑ: 787ΖΩΞΦ-ΞΒΝ.](#)
- [HOPEgenesis, Δωρεάν Παροχές Εγκύων.](#)
- [HOPEgenesis, Παιδικοί σταθμοί – Πάτμος, Οκτώβριος 2020.](#)
- [Eurolife FFH, εγκαίνια πρώτου Δημοτικού Παιδικού Σταθμού Πάτμου, 05.10.2020.](#)
- [Regione Autonoma della Sardegna, Misura anti-spopolamento.](#)
- [Regione Autonoma della Sardegna, Bonus bebè.](#)
- [Regione Autonoma della Sardegna, Acquisto e ristrutturazione della prima casa.](#)
- [Regione Autonoma della Sardegna, Attività economiche.](#)
- Patmos Data Box – Παράρτημα Τεκμηρίωσης του υπομνήματος.

Patmos Data Box

Παράρτημα Τεκμηρίωσης της παρέμβασης «Τα νησιά πέρα από τις διακηρύξεις»

Το παρόν παράρτημα συγκεντρώνει βασικά δεδομένα από επίσημες απογραφές, δημοτικά τεχνικά και προγραμματικά έγγραφα και επιλεγμένες δημόσιες πηγές. Σκοπός του δεν είναι να παρουσιάσει την Πάτμο ως «ειδική περίπτωση», αλλά να δείξει με μετρήσιμα παραδείγματα πώς η νησιωτικότητα μεταφράζεται σε πραγματικό λειτουργικό, οικονομικό και κοινωνικό κόστος.

Τα δημοτικά στοιχεία αποδίδονται όπως καταγράφονται στις πηγές τους. Οι αριθμητικές πράξεις σημειώνονται ως υπολογισμοί, οι μεταβαλλόμενες τιμές ως χρονικά snapshots και δεν χρησιμοποιείται μη επιβεβαιωμένος αριθμός ως δεδομένο.

1. Δημογραφική βάση

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
Μόνιμος πληθυσμός 2001	3.053 κάτοικοι	Απογραφικά στοιχεία / δημοτικά τεχνικά έγγραφα
Μόνιμος πληθυσμός 2011	3.047 κάτοικοι	ΕΛΣΤΑΤ / δημοτικά τεχνικά έγγραφα
Μόνιμος πληθυσμός 2021	3.283 κάτοικοι	ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2021
Διοικητική γεωγραφία	Πάτμος – Αρκιοί – Μαράθι	Δημοτικά έγγραφα Δήμου Πάτμου

Πολιτική σημασία: Η Πάτμος δεν τεκμηριώνει απλή πληθυσμιακή συρρίκνωση μεταξύ 2011 και 2021. Το κρίσιμο δημογραφικό ερώτημα είναι η ηλικιακή σύνθεση, η παραμονή νέων οικογενειών, η κάλυψη κρίσιμων επαγγελμάτων και η δυνατότητα δωδεκάμηνης ζωής.

2. Εποχική πίεση

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
Εξοχικές κατοικίες	969	Γενικό Σχέδιο Υπηρεσιών Ύδατος / στοιχεία απογραφής
Δευτερεύουσες κατοικίες	291	Γενικό Σχέδιο Υπηρεσιών Ύδατος / στοιχεία απογραφής
Ξενοδοχειακές διανυκτερεύσεις 2023	91.871	Γενικό Σχέδιο Υπηρεσιών Ύδατος
Εκτιμώμενος μέσος εποχικός πληθυσμός Απρ.–Σεπ.	3.714 άτομα	Τεχνική εκτίμηση ΓΣΥΥ – όχι επίσημη ημερήσια απογραφή

Πολιτική σημασία: Τα στοιχεία αποδεικνύουν σημαντική απόκλιση μεταξύ μόνιμου πληθυσμού και πραγματικού φορτίου υποδομών. Χρειάζεται κοινός Δείκτης Πραγματικού Πληθυσμού Εξυπηρέτησης.

3. Νερό – 2024

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
Συνολική απόληψη	450.000 m ³	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2024
Είσοδος στο εσωτερικό δίκτυο	305.000 m ³	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2024
Διαφορά απόληψης–εισόδου	~145.000 m ³	Υπολογισμός από τα δύο ανωτέρω μεγέθη – δεν χαρακτηρίζεται αυτομάτως ως πραγματική απώλεια
Τιμολογούμενη κατανάλωση	197.006 m ³	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2024
Νόμιμη μη τιμολογούμενη κατανάλωση	15.000 m ³	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2024
Πραγματικές απώλειες δικτύου	73.200 m ³	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2024
NRW	107.994 m ³	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2024

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
NRW ως % της εισόδου στο δίκτυο	~35,4%	Υπολογισμός: 107.994 / 305.000 m ³
Εκτιμώμενο κόστος NRW	~214.383 €	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2024

Πολιτική σημασία: Η διαφορά απόληψης–εισόδου είναι περίπου 145.000 m³ (32,2% της απόληψης) και δεν χαρακτηρίζεται αυτομάτως ως πραγματική απώλεια· χρειάζεται όμως τεχνική συμφωνία και εξήγηση. Εντός του δικτύου, το NRW αντιστοιχεί σε περίπου 35,4% της εισόδου και οι πραγματικές απώλειες σε 24,0%. Το κρίσιμο είναι η πλήρης ιχνηλασιμότητα από την πηγή έως τον καταναλωτή και η σύνδεση νέας παραγωγής με μέτρηση, τηλεμετρία, περιορισμό απωλειών και αποδοτικότητα.

4. Νερό – 2025

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
Συνολική απόληψη	450.000 m ³	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2025
Είσοδος στο εσωτερικό δίκτυο	300.000 m ³	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2025
Διαφορά απόληψης–εισόδου	~150.000 m ³ (33,3% της απόληψης)	Υπολογισμός από τα δύο ανωτέρω μεγέθη – δεν χαρακτηρίζεται αυτομάτως ως πραγματική απώλεια
Πραγματικές απώλειες	69.000 m ³	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2025
NRW	100.052 m ³	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2025
NRW ως % της εισόδου στο δίκτυο	~33,4%	Υπολογισμός: 100.052 / 300.000 m ³
Εκτιμώμενο κόστος πραγματικών απωλειών	~173.190 €	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2025
Εκτιμώμενο κόστος NRW	~251.131 €	Έκθεση Υδατικού Ισοζυγίου 2025

Πολιτική σημασία: Το 2025 το NRW αντιστοιχεί σε περίπου 33,4% της εισόδου και οι πραγματικές απώλειες σε 23,0%. Τα διαδοχικά έτη επιτρέπουν παρακολούθηση τάσης, αλλά και έλεγχο του σταθερά μεγάλου κενού μεταξύ απόληψης και εισόδου στο εσωτερικό δίκτυο.

5. Απόβλητα και εδαφική ασυνέχεια

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
Συνολικό κόστος διαχείρισης αποβλήτων, έτος αναφοράς 2020	~846.178 €	Τοπικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων
Παραγόμενα σύμμεκτα ΑΣΑ	~1.922 τόνοι	Τοπικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων
Ειδικό ετήσιο κόστος μεταφοράς απορριμμάτων Αρκιών	37.200 € (~4,4% του συνολικού κόστους)	Τοπικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων / υπολογισμός ποσοστού
Ειδική υπηρεσία καθαριότητας Αρκιών	1 εργαζόμενος, 4 ώρες ημερησίως	Τοπικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων

Πολιτική σημασία: Η θαλάσσια μεταφορά απορριμμάτων αποτελεί μετρήσιμο διαρθρωτικό κόστος νησιωτικότητας και δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως απλή οδική μεταφορά.

6. Υδατική ασφάλεια μικρότερων νησιών

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
Αρκιοί	Πρόβλεψη τοπικής αφαλάτωσης / «τοπική αυτάρκεια νησίδας»	Δήμος Πάτμου, Γενικό Σχέδιο Υπηρεσιών Ύδατος, Πίν. 12, σ. 38· Απόφαση Δ.Σ. 87/2026, ΑΔΑ: ΨΥ1ΞΩΞΦ-ΥΩΒ
Μαράθι	Περιλαμβάνεται στον συνολικό σχεδιασμό ύδρευσης	Δήμος Πάτμου, Γενικό Σχέδιο Υπηρεσιών Ύδατος, Πίν. 12, σ. 38· συνολικός σχεδιασμός Δήμου Πάτμου, Αρκιών και Μαραθίου

Πολιτική σημασία: Κάθε μόνιμα κατοικημένο νησί χρειάζεται σχέδιο υδατικής ασφάλειας, χωρίς αυτό να σημαίνει ίδια τεχνική λύση παντού.

7. Λύματα

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
Κεντρική ΕΕΛ Πάτμου	Υφιστάμενη, με τεχνικά στοιχεία διαφορετικών φάσεων σχεδιασμού	Master Plan / ΤοΣΔΑ / νεότερες τεχνικές μελέτες

Πολιτική σημασία: Δεν χρησιμοποιείται ακόμη ένας ενιαίος αριθμός δυναμικότητας χωρίς περαιτέρω αντιπαράθεση των διαφορετικών τεχνικών φάσεων. Το πολιτικό ζήτημα είναι η μεγάλη εποχική διακύμανση και η ανάγκη αποκεντρωμένων ή κοινών λύσεων για πολύ μικρά νησιά.

8. Υγεία – στελέχωση – κατοικία

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
Κέντρο Υγείας Πάτμου	Υπάρχουν διαδικασίες στελέχωσης και ανάγκη παρεμβάσεων κατοικίας γιατρών στα νησιά	2η ΥΠΕ / δημόσια έγγραφα
Αριθμητικό στοιχείο κενών οργανικών θέσεων	Δεν χρησιμοποιείται χωρίς επίσημη, επικαιροποιημένη επιβεβαίωση	Μεθοδολογικός περιορισμός του παρόντος παραρτήματος

Πολιτική σημασία: Η μέτρηση πρέπει να αφορά πραγματικά καλυμμένες θέσεις και διάρκεια παραμονής, όχι μόνο οργανικές θέσεις.

9. Μεταφορές – κόστος πρόσβασης

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
Χρόνος Πειραιάς–Πάτμος	από περίπου 7 ώρες και 20 λεπτά	Blue Star Ferries – ενδεικτικό
Οικογενειακό σενάριο 2 ενηλίκων + 2 παιδιών + ΙΧ, με επιστροφή	~502,50 € χωρίς καμπίνα/διαμονή/λοιπές δαπάνες	Blue Star Ferries – ενδεικτικό snapshot τιμοληψίας 09.08.2026, όχι επίσημη στατιστική σειρά

Πολιτική σημασία: Η συνδεσιμότητα πρέπει να μετρά χρόνο, κόστος, αξιοπιστία και door-to-door πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες. Οι τιμές είναι χρονικά μεταβαλλόμενες και πρέπει να παρουσιάζονται πάντα ως snapshot.

10. HOPEgenesis – κοινωνική και δημογραφική υποδομή

Δείκτης / πεδίο	Τιμή / κατάσταση	Πηγή / παρατήρηση
Θεσμική έναρξη συνεργασίας	Ομόφωνη ένταξη του Δήμου Πάτμου στο πρόγραμμα HOPEgenesis, χωρίς οικονομική επιβάρυνση του Δήμου, τον Φεβρουάριο 2017.	Δήμος Πάτμου, Απόφαση Δ.Σ. 18/2017, ΑΔΑ: 787ΖΩΞΦ-ΞΒΝ
Πρώτος Δημοτικός Παιδικός Σταθμός	Εγκαινιάστηκε 03.10.2020 μετά από δημοτική πρωτοβουλία/αίτημα και δωρεά, σε συνεργασία Δήμου – HOPEgenesis – Ομάδας Αιγαίου – Eurolife FFH.	Eurolife FFH, ανακοίνωση 05.10.2020· δημόσια δήλωση τότε Δημάρχου· συμπληρωματικά προσωπική μαρτυρία συντάκτη
Δημοσιοποιημένα αποτελέσματα	Οκτ. 2020: 33 γεννήσεις και 12 κυήσεις. Δημόσια αποτίμηση 2021: 40 γεννήσεις και 11 ακόμη αναμενόμενες.	Eurolife FFH, 05.10.2020· δημόσια αποτίμηση συνεργασίας Eurolife FFH–HOPEgenesis, 2021
Ερμηνεία αποτελεσμάτων και απογραφής	Τα δημοσιοποιημένα στοιχεία αναδεικνύουν τη θετική συμβολή της παρέμβασης, χωρίς να αποδεικνύουν από μόνα τους αιτιώδη αναστροφή της δημογραφικής τάσης. Η αύξηση 2011–2021 στην Απογραφή αποτελεί συμπληρωματική ένδειξη δημογραφικής ανθεκτικότητας, όχι από μόνη της απόδειξη θετικού φυσικού ισοζυγίου.	Δημόσια αποτίμηση 2021· ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2021· για οριστική αξιολόγηση απαιτείται επίσημη ετήσια σειρά γεννήσεων–θανάτων και εξέταση πρόσθετων παραγόντων

Πολιτική σημασία: Η επίσημη έναρξη το 2017, η ενίσχυση της συνεργασίας το 2020 και τα δημοσιοποιημένα αποτελέσματα αναδεικνύουν τη θετική συμβολή και την αξία μιας ολοκληρωμένης παρέμβασης που συνδέει περιγεννητική φροντίδα, παιδική μέριμνα και τοπική θεσμική κινητοποίηση. Η κοινωφελής και ιδιωτική δράση μπορεί να συμπληρώνει τη δημόσια πολιτική, όχι να την υποκαθιστά.

11. Το παράδειγμα της Σαρδηνίας

Η Σαρδηνία προσφέρει χρήσιμο υπόδειγμα ολοκληρωμένης, πολυετούς αντιμετώπισης της πληθυσμιακής αποδυνάμωσης. Το περιφερειακό πακέτο άνω των 360 εκατ. ευρώ για το 2022–2025 είχε αρχική στόχευση στους δήμους κάτω των 3.000 κατοίκων και συνδέει οικογενειακή ενίσχυση, πρώτη κατοικία, νέες επιχειρήσεις και φορολογικά κίνητρα. Το μεταγενέστερο *bonus bebè* έχει διευρυνθεί σε δήμους έως 5.000 κατοίκους. Η συγκριτική αξία βρίσκεται στην αρχιτεκτονική του πακέτου, όχι στη μηχανική αντιγραφή ποσών ή σε μη αποδεδειγμένο ισχυρισμό αιτιότητας.

Μέτρο	Τεκμηριωμένο χαρακτηριστικό	Μάθημα για την ΕΕ
Συνολικό πακέτο	>360 εκατ. € για 2022–2025· αρχικά για δήμους κάτω των 3.000 κατοίκων	Πολυετές δημογραφικό συμβόλαιο, όχι μεμονωμένη δράση
Bonus bebè	600 €/μήνα για πρώτο παιδί, 400 €/μήνα για κάθε επόμενο· δήμοι έως 5.000 κατοίκους· υποχρέωση διατήρησης κατοικίας	Σταθερή στήριξη οικογένειας συνδεδεμένη με πραγματική εγκατάσταση
Πρώτη κατοικία	Έως 15.000 € και έως 50% της δαπάνης	Η κατοικία είναι δημογραφική υποδομή
Νέα επιχείρηση	15.000 €· 20.000 € όταν αυξάνεται η απασχόληση	Σύνδεση εγκατάστασης με δωδεκάμηνη οικονομική βάση
Μεθοδολογικός περιορισμός	Δεν τεκμαίρεται αυτομάτως αιτιώδης αναστροφή της τάσης	Κοινοί δείκτες, ετήσια παρακολούθηση και ανεξάρτητη αξιολόγηση

Πηγές: [Regione Autonoma della Sardegna, Misure anti-spolamento](#) · [Bonus bebè](#) · [Acquisto e ristrutturazione](#) · [Attività economiche](#).

12. Από τα δεδομένα στις οκτώ προτάσεις

Εύρημα στην Πάτμο	Τι τεκμηριώνει για την ευρωπαϊκή πολιτική
Μόνιμος πληθυσμός ≠ εποχικό φορτίο υποδομών	Δείκτη Πραγματικού Πληθυσμού Εξυπηρέτησης.
Κόστος αποβλήτων και ειδική θαλάσσια μεταφορά Αρκιών	Πρότυπο Πραγματικού Κόστους Νησιωτικών Υπηρεσιών και εδαφικής ασυνέχειας.
Υγεία, στελέχωση, στέγαση και πραγματικό κόστος μετάβασης	Δείκτη Πραγματικής Πρόσβασης και ελάχιστη εγγύηση βασικών υπηρεσιών.
Υδατικά ισοζύγια 2024–2025, NRW και μη συμφωνημένο κενό απόληψης–εισόδου	Χρηματοδότηση με μετρήσιμο αποτέλεσμα και κανόνα «πρώτα μέτρηση/απώλειες, μετά νέα παραγωγή».
Κενά, ασυνέχειες, κατακερματισμένα δεδομένα και μικρή διοικητική ικανότητα	Κοινό χώρο νησιωτικών δεδομένων, διαδημοτικό κέντρο AI και ασφαλή κοινά εργαλεία για μικρούς νησιωτικούς δήμους.
Ανάγκη φυσικής ανανέωσης, κατοικίας, οικογένειας και δωδεκάμηνης εργασίας	Ενωσιακή Στρατηγική Δημογραφικής Ανθεκτικότητας των Νησιών με κοινό πλαίσιο δεικτών για την ηλικιακή σύνθεση, την παραμονή και επιστροφή νέων, τη διαθεσιμότητα κατοικίας, τη λειτουργία σχολείων και παιδικής φροντίδας, τη στελέχωση κρίσιμων υπηρεσιών και τη δωδεκάμηνη απασχόληση.
Κανόνες σχεδιασμένοι για συνεχή γεωγραφία και μεγάλη κλίμακα	Υποχρεωτικό <i>island proofing</i> σε νομοθεσία, χρηματοδότηση και εθνικά/περιφερειακά σχέδια.
Αποσπασματικά έργα και έλλειψη τεχνικής υποστήριξης	Πολυετή νησιωτικά συμβόλαια εφαρμογής, ευελιξία μικρής κλίμακας και κοινές ομάδες τεχνικής βοήθειας.

Συνοπτικό συμπέρασμα

Τα δεδομένα δεν αποδεικνύουν ότι η Πάτμος είναι η δυσκολότερη ή η πλέον μειονεκτική νησιωτική περιοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποδεικνύουν κάτι σημαντικότερο για τη χάραξη πολιτικής: η νησιωτικότητα μπορεί να μετρηθεί.

Μπορεί να μετρηθεί η εποχική πίεση, το πρόσθετο κόστος μεταφοράς, η υδατική αποδοτικότητα, η πραγματική στελέχωση, το κόστος πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες και η δημογραφική ανθεκτικότητα. Από τη στιγμή που αυτά μπορούν να μετρηθούν, μπορούν και να συνδεθούν με τον σχεδιασμό, τη χρηματοδότηση και την αξιολόγηση.

Αυτό είναι το βασικό τεκμηριωτικό επιχείρημα του υπομνήματος.

Κύριες πηγές δεδομένων

- [ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2021: Δήμος Πάτμου, 3.283 μόνιμοι κάτοικοι.](#)
- [Δήμος Πάτμου, Γενικό Σχέδιο Υπηρεσιών Ύδατος \(2026\), ιδίως Πίνακας 12, σ. 38· Απόφαση έγκρισης Δ.Σ. 87/2026, ΑΔΑ: ΨΥ1ΞΩΞΦ-ΥΩΒ.](#)
- Δήμος Πάτμου, Εκθέσεις Υδατικού Ισοζυγίου 2024–2025.
- Δήμος Πάτμου, Τοπικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (έτος αναφοράς 2020).
- 2η ΥΠΕ, δημόσιες διαδικασίες στελέχωσης και στέγασης ιατρικού προσωπικού.
- [Δήμος Πάτμου, Απόφαση Δ.Σ. 18/2017, ΑΔΑ: 787ΖΩΞΦ-ΞΒΝ – θεσμική ένταξη στο πρόγραμμα HOPEgenesis.](#)
- [Eurolife FFH, πρώτος Δημοτικός Παιδικός Σταθμός Πάτμου, 05.10.2020 – συνεργασία, δήλωση τότε Δημάρχου και στοιχεία προγράμματος.](#)
- [Blue Star Ferries, Πειραιάς–Πάτμος: επίσημη σελίδα προορισμού και ενδεικτικό snapshot τιμοληψίας 09.08.2026.](#)
- [Ευρωπαϊκή Επιτροπή, EU Strategy for Islands, COM\(2026\) 520 final.](#)
- [Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Demography Toolbox, COM\(2023\) 577 final.](#)
- [Regione Autonoma della Sardegna, Misure anti-spolamento.](#)
- [Regione Autonoma della Sardegna, Bonus bebè.](#)
- [Regione Autonoma della Sardegna, Acquisto e ristrutturazione della prima casa.](#)
- [Regione Autonoma della Sardegna, Attività economiche.](#)
- [Δημόσια αποτίμηση συνεργασίας Eurolife FFH–HOPEgenesis, 15.04.2021 – 40 γεννήσεις και 11 ακόμη αναμενόμενες.](#)